

УДК 351.74:355.1(477)

DOI [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2025-1\(17\)-09](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2025-1(17)-09)**СЕРВЕТНИК Володимир Віталійович,**

доктор філософії з публічного управління та адміністрування,
доцент кафедри публічного адміністрування
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039, Україна
servetnyk.vol@gmail.com
ORCID: 0009-0000-5936-9927

СПРАВЕДЛИВЕ ПРАВОСУДДЯ ДЛЯ ВЕТЕРАНІВ. ПЕРСПЕКТИВИ АДАПТАЦІЇ АМЕРИКАНСЬКОЇ МОДЕЛІ ВЕТЕРАНСЬКИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті проаналізовано проблематику забезпечення справедливого правосуддя для ветеранів війни в Україні крізь призму механізмів публічного управління та правосуддя. Розвиток сучасного суспільства та наслідки бойових дій спонукають до перегляду традиційної каральної системи, яка демонструє низьку ефективність у питаннях ресоціалізації осіб із бойовим травматичним досвідом. Метою даної статті є аналіз державного управління у сфері кримінальної юстиції щодо ветеранів на основі вивчення досвіду функціонування спеціалізованих програм на базі судів у справах ветеранів (Veterans Treatment Courts) у США.

Основою реалізації дослідницької мети є використання таких методів, як аналіз (досліджено концептуальні засади «терапевтичної юриспруденції» та інституційні механізми ВТС), порівняння (зіставлено американську модель правосуддя та українські правові реалії), синтез (визначено практико-прикладні аспекти поєднання юридичних і соціально-психологічних сервісів) та узагальнення (сформульовано пропозиції щодо адаптації іноземного досвіду в Україні).

Визначено, що ключовими перевагами американської моделі є врахування ментального стану (зокрема ПТСР та ЧМТ), застосування лікування як альтернативи ув'язненню та використання інституту наставництва («рівний-рівному»). Водночас ідентифіковано недоліки та ризики політики акредитації таких програм: ризик стигматизації, географічна нерівність доступу та етичні дилеми вибору між лікуванням і покаранням.

Констатовано, що з огляду на конституційну заборону створення особливих судів в Україні, пряме копіювання моделі США є неможливим. На основі аналізу міжнародного досвіду запропоновано узгоджену модель адаптації елементів справедливого правосуддя, яка передбачає запровадження судово-реабілітаційних процедур (veteran dockets) у межах чинних кримінальних судів. Доведено, що органи державного управління мають зосередити увагу на спеціалізації суддів, розширенні інституту пробації та розробленні міжвідомчих протоколів взаємодії. Практичне значення результатів полягає у формуванні пропозицій для вдосконалення державної політики, що дозволить знизити рівень рецидивізму та забезпечити ефективну інтеграцію ветеранів у цивільне життя без порушення принципів рівності перед законом.

Ключові слова: державне управління, справедливе правосуддя, ветерани війни, суди у справах ветеранів, терапевтична юриспруденція, ресоціалізація, інститут пробації, публічна політика.

SERVETNYK Volodymyr,

Doctor of Philosophy in Public Administration,
Associate Professor at the Department of Public Administration,
PJSC “Higher education institution “Interregional Academy of Personnel Management”,
2, Frometivska Str., Kyiv, 03039, Ukraine
Servetnyk.vol@gmail.com
ORCID: 0009-0000-5936-9927

FAIR JUSTICE FOR VETERANS. PROSPECTS FOR ADAPTING THE AMERICAN MODEL OF VETERANS COURTS IN UKRAINE

Abstract. The article analyzes the issue of ensuring fair justice for war veterans in Ukraine through the prism of public administration and justice mechanisms. The development of modern society and the consequences of hostilities prompt a review of the traditional punitive system, which demonstrates low effectiveness in the resocialization of individuals with traumatic combat experiences. The purpose of this article is to analyze public administration in the field of criminal justice with regard to veterans based on a study of the experience of specialized programs based on Veterans Treatment Courts in the United States.

The research goal is achieved through the use of methods such as analysis (the conceptual foundations of “therapeutic jurisprudence” and the institutional mechanisms of VTCs are examined), comparison (the American model of justice and Ukrainian legal realities are compared), synthesis (practical and applied aspects of combining legal and socio-psychological services were identified), and generalization (proposals for adapting foreign experience in Ukraine were formulated).

It was determined that the key advantages of the American model are the consideration of mental state (in particular, PTSD and TBI), the use of treatment as an alternative to imprisonment, and the use of peer mentoring. At the same time, the shortcomings and risks of the accreditation policy for such programs have been identified: the risk of stigmatization, geographical inequality of access, and ethical dilemmas of choosing between treatment and punishment.

It has been established that, given the constitutional ban on the creation of special courts in Ukraine, direct copying of the US model is impossible. Based on an analysis of international experience, a coordinated model for adapting elements of restorative justice has been proposed, which provides for the introduction of judicial rehabilitation procedures (veteran dockets) within the existing criminal courts. It has been proven that state authorities should focus on the specialization of judges, the expansion of the probation system, and the development of interagency protocols for cooperation. The practical significance of the results lies in the formulation of proposals for improving state policy, which will reduce recidivism and ensure the effective integration of veterans into civilian life without violating the principles of equality before the law.

Key words: public administration, fair justice, war veterans, veterans' courts, therapeutic jurisprudence, resocialization, probation system, public policy.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку українського суспільства, зумовлені тривалими наслідками повномасштабної війни, вимагають послідовних і якісних змін у підходах до формування державної політики реінтеграції. Безпрецедентне зростання кількості ветеранів та ветеранок, значна частина яких повертається до цивільного життя з наслідками бойових травм, зокрема посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), черепно-мозковими травмами (ЧМТ) та супутніми адикціями, визначає потребу в адаптації державних інституцій до нових викликів [1]. Світова практика свідчить, що наявність некомпенсованого бойового стресу суттєво підвищує ризики конфлікту із законом: часто такі особи вчиняють правопорушення ненасильницького характеру або діють під впливом афекту, спричиненого травматичним досвідом [2].

У цьому контексті традиційна каральна система кримінальної юстиції, яка орієнтована переважно на ізоляцію правопорушника, демонструє низьку ефективність щодо ресоціалізації осіб із військовим досвідом. Застосування виключно каральних заходів без усунення першопричини девіантної поведінки (бойової травми) призводить до подальшої маргіналізації ветеранів, руйнування їхніх соціально-економічних зв'язків та, як наслідок, високого рівня рецидивної злочинності [3]. Відтак, сфера державного управління правосуддям потребує концептуального перегляду, адже її діяльність має бути спрямована не лише на дотримання принципу невідворотності покарання, а й на забезпечення соціального відновлення людського капіталу держави.

Саме тому питання впровадження механізмів справедливого (терапевтичного) правосуддя для ветеранів залишається надзвичайно актуальним протягом останніх років. Зважаючи на те, що у Сполучених Штатах Америки з 2008 року успішно функціонує розгалужена система судів у справах ветеранів (Veterans Treatment Courts – VTC), яка є дієвим механізмом забезпечення терапевтичної юриспру-

денції та значним ресурсом для зниження рівня рецидивізму до 14% [4], є доцільним звернути дослідницьку увагу на аналіз цього іноземного досвіду.

Водночас, враховуючи жорсткі конституційні обмеження щодо утворення надзвичайних та особливих судів в Україні (ст. 125 Конституції України) [5], ключовим викликом для вітчизняного публічного управління є розроблення такого механізму адаптації американської моделі VTC до національних правових реалій (шляхом розвитку інституту пробації, програм відновного правосуддя та спеціалізації судів), який би забезпечив підтримку ветеранів без порушення базового демократичного принципу рівності всіх громадян перед законом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному науковому доробку важливими є напрацювання різних аспектів і факторів державного управління системою правосуддя та праці, пов'язані з дослідженням механізмів ресоціалізації ветеранів війни, зокрема: концептуальні основи «терапевтичної юриспруденції» (Therapeutic Jurisprudence), яка стала філософським і правовим підґрунтям для створення спеціалізованих судів, розглядають фундатори цього напрямку Д. Векслер (D. Wexler) та Б. Вінік (B. Winick) [6]; організаційні засади та ефективність функціонування судів у справах ветеранів (Veterans Treatment Courts) у США досліджують Р. Рассел (R. Russell) [7] та Дж. Блоджетт (J. Blodgett) [8].

Вагомий внесок у дослідження теоретико-прикладних проблем вітчизняного кримінального процесу, розвитку інституту пробації та особливостей відповідальності військовослужбовців і ветеранів зробили авторські колективи під керівництвом таких вчених, як В. Гранкіна (аналізує кримінально-правові аспекти) [9].

Різноманітні аспекти проблеми правового захисту ветеранів у судах та можливості запровадження спеціалізованого правосуддя в Україні є предметом досліджень низки вітчизняних аналітиків та правозахисників:

вивченню процесу впливу бойової травми на правопорушення присвячено звіти експертів ГО «Юридична сотня» [10], а В. Шинкаренко розглядає процес реформування судової системи через призму потреби створення ветеранських судів як інструменту соціальної безпеки [11].

Незважаючи на значний інтерес науковців до проблеми, комплексний підхід до державного управління процесом адаптації іноземного досвіду спеціалізованих судів (VTC) в умовах конституційних обмежень України залишається недостатньо вивченим. Тому досить актуальним є вивчення міжнародного досвіду щодо державного управління системою кримінальної юстиції для ветеранів через призму інструментів терапевтичного правосуддя.

Метою статті є розкриття засад державного управління процесом забезпечення справедливого правосуддя для ветеранів в Україні на основі аналізу досвіду США щодо функціонування програм на базі судів у справах ветеранів (VTC) та розроблення механізмів їх адаптації до національної правової системи.

Методи дослідження. Основою реалізації дослідницької мети є використання таких методів, як аналіз (проаналізовано концептуальні засади «терапевтичної юриспруденції» та організаційні механізми функціонування судів у справах ветеранів у США), порівняння (зіставлено американську модель спеціалізованого правосуддя та чинну систему кримінальної юстиції України), синтез (визначено практико-прикладні аспекти інтеграції соціально-психологічної підтримки та інституту пробації у судову процедуру), узагальнення (сформульовано пропозиції щодо адаптації іноземного досвіду VTC в системі державного управління України). Застосування комплексного підходу до дослідження порушеної проблематики дало змогу виявити характерні особливості предмета, сформулювати відповідні висновки та запропонувати перспективні шляхи подальших наукових пошуків.

Виклад основного матеріалу. Сучасні тенденції світового розвитку у сфері кримінальної юстиції свідчать про концептуальний перехід від виключно каральної (ретрибутивної) моделі до відновної (реституційної) та терапевтичної. Зважаючи на те, що ветерани є специфічною соціальною групою, чия девіантна поведінка часто стає наслідком виконання обов'язку перед державою (отримання ПТСР, черепно-мозкових травм, супутніх адикцій), традиційні інструменти державного примусу виявляються дисфункціональ-

ними. Застосування стандартного тюремного ув'язнення за правопорушення невеликої та середньої тяжкості не усуває першопричину проблеми — некомпенсовану бойову психотравму, а навпаки, поглиблює десоціалізацію особи, що призводить до високого рівня рецидивної злочинності.

Констатовано, що найбільш системним прикладом впровадження принципів державного управління процесами ресоціалізації правопорушників із бойовим досвідом є практика Сполучених Штатів Америки. У 2008 році у м. Баффало (штат Нью-Йорк) було започатковано функціонування спеціалізованих судів у справах ветеранів (Veterans Treatment Courts – VTC). Їхня діяльність ґрунтується на концепції «терапевтичної юриспруденції», яка розглядає закон і судові процедури як соціальну силу, що може спричинити терапевтичні або антитерапевтичні наслідки [12].

Визначено, що роль судів у справах ветеранів у США полягає у здійсненні безперервного нагляду за процесом реабілітації обвинуваченого. Процедура є гібридним механізмом, що поєднує судовий примус із комплексним медико-соціальним супроводом. Замість традиційного позбавлення волі ветерану пропонується суворо контрольована програма лікування тривалістю від 12 до 24 місяців, яка вимагає регулярних судових слухань для перевірки прогресу, здачі тестів на вживання психоактивних речовин та обов'язкових зустрічей із психологом і ментором.

Ідентифіковано основні підходи та переваги американської політики функціонування VTC, а саме: – *зниження рівня рецидивізму*: залучення профільного лікування дозволяє усунути криміногенний фактор (ПТСР або залежність). За даними Національного інституту правосуддя США, переважна більшість випускників VTC не вчиняють повторних злочинів протягом наступних трьох років [13]; – *економічна оптимізація*: вартість програм амбулаторного лікування та пробаційного нагляду в громаді є значно нижчою за витрати державного бюджету на утримання особи у пенітенціарному закладі; – *захист інституту сім'ї та кар'єрної мобільності*: правопорушник залишається у соціумі, що дозволяє зберегти родинні зв'язки, продовжити працевлаштування та уникнути повної соціальної ізоляції; – *впровадження інноваційної практики наставництва (менторства)*: унікальним елементом VTC є залучення ветеранів-волонтерів («рівний-рівному»), які допомагають підсудному про-

ходити етапи програми. Ментор виступає не як представник каральної системи, а як товариш по службі, що суттєво підвищує рівень довіри та мотивації [14].

Водночас, оцінюючи процедуру процесу ВТС, слід вказати на низку недоліків та ризиків, які супроводжують цю інституцію у США: – *етична дилема примусового лікування*: згода на участь у програмі часто зумовлена страхом ув'язнення, що нівелює принцип добровільності медичного втручання; – *географічна нерівність*: суди ВТС функціонують не в усіх округах, що порушує принцип рівного доступу громадян до правосуддя; – *ризик інституційної стигматизації*: виокремлення ветеранів у специфічну підгрупу правопорушників може формувати у суспільстві стереотип щодо їхньої апріорної суспільної небезпечності.

Розглядаючи можливість імплементації зазначеного досвіду в Україні, необхідно враховувати суттєві інституційно-правові бар'єри. Згідно зі статтею 125 Конституції України, створення надзвичайних та особливих судів не допускається. Відтак, пряме копіювання американської моделі як окремої ланки судової системи є неможливим. Крім того, наявна інфраструктура системи державного управління охороною здоров'я та органів юстиції поки що не володіє достатнім ресурсом для забезпечення безперервного примусового амбулаторного лікування в усіх регіонах держави.

На основі аналізу досвіду США щодо державного управління спеціалізованим правосуддям можна сформулювати такі пропозиції щодо вдосконалення цієї діяльності в Україні без порушення конституційних норм:

1. Запровадження судово-реабілітаційної процедури (veteran dockets). При розробленні та оцінюванні механізмів кримінальної юстиції доцільно запровадити спеціалізовані «цільові треки» в межах чинних місцевих загальних судів. Це передбачає не створення нового суду, а виділення окремих днів або годин для розгляду справ ветеранів спеціально підготовленими суддями.

2. Спеціалізація суддів та посилення міжвідомчої координації. Органи державного управління мають зосередити свою увагу на розробленні державної політики у сфері підготовки кадрів. Національній школі суддів України необхідно впровадити спеціалізовані навчальні курси щодо впливу бойової психотравми на поведінку особи. Це забезпечить коректне та неформальне застосування ст. 66 Кримінального кодексу України (обставини, що пом'якшують покарання).

Одночасно потребує відновлення та посилення регуляторна координація між Міністерством юстиції, Міністерством у справах ветеранів та Міністерством охорони здоров'я щодо спільного ведення випадків (case management).

3. Модернізація інституту пробації та передсудової доповіді. Використовуючи досвід США, слід удосконалити механізм пробаційного нагляду. Органи пробації повинні трансформуватися з контролюючих структур на координаційні хаби. Обов'язковою умовою має стати розширена передсудова доповідь щодо обвинуваченого ветерана, яка включатиме глибинну оцінку його психологічного стану, історії бойового шляху та наявності контузій [12]. Замість позбавлення волі за злочини невеликої тяжкості суд повинен мати дієвий інструмент покладання на ветерана обов'язку пройти програму психологічної корекції під наглядом офіцера пробації.

4. Інтеграція ветеранського менторства у правову процедуру. Заохочення до підтримки інноваційних практик має виявлятися у залученні інститутів громадянського суспільства до процесу ресоціалізації. Створення при центрах пробації інституту ветеранів-менторів дозволить налагодити ефективну комунікацію з правопорушником, знизити рівень його агресії до державної системи та сприятиме відновленню соціальних зв'язків.

Отже, застосування принципів терапевтичної юриспруденції в системі публічного управління України вимагає не руйнування існуючої судової системи, а її глибокого змістовного переналаштування. Справедливе правосуддя для ветеранів має базуватися на індивідуалізації відповідальності, де покарання виступає не самоціллю, а інструментом спонукання до психологічної та соціальної реабілітації.

Висновки та напрями подальших досліджень. За результатами дослідження можна зробити висновки, що діяльність органів державного управління у США у сфері кримінальної юстиції щодо ветеранів базується на принципах «терапевтичної юриспруденції», де пріоритетом є не ізоляція правопорушника, а його комплексне лікування та ресоціалізація. Функціонування спеціалізованих судів у справах ветеранів (ВТС) доводить високу ефективність у зниженні рівня рецидивної злочинності завдяки синергії судового нагляду, амбулаторного лікування (подолання ПТСР та адикцій) та інституту наставництва («рівний-рівному»).

Визначено, що пряме запровадження американської моделі у вигляді окремих судів

в Україні є неможливим через жорсткі конституційні обмеження щодо створення надзвичайних та особливих судів, а також через брак відповідної медичної інфраструктури. Однак ігнорування проблеми некомпенсованого бойового стресу у ветеранів, які опинилися в конфлікті із законом, становить загрозу для національної безпеки та соціальної згуртованості.

На основі аналізу досвіду США щодо державного управління процесами ресоціалізації можна сформулювати такі пропозиції щодо вдосконалення вітчизняної системи правосуддя: – органи державного управління мають зосередити увагу на впровадженні цільових судово-реабілітаційних процедур (veteran dockets) у межах чинних місцевих загальних судів із залученням суддів, які пройшли спеціалізовану підготовку; – використовуючи досвід США, слід удосконалити

механізм та процедуру застосування пробації, трансформувавши її у координаційний центр між судом, медичними закладами та ветеранською спільнотою; – доцільним є нормативне закріплення обов'язкового проходження психологічної корекції як альтернативи позбавленню волі за злочини невеликої та середньої тяжкості, а також залучення інститутів громадянського суспільства до виконання функцій ветеранського менторства.

Серед перспективних напрямів подальшого дослідження проблеми державного управління у сфері правосуддя для ветеранів вважаємо за необхідне зосередити увагу на розробленні міжвідомчих протоколів взаємодії між органами судової влади, пробації та охорони здоров'я, а також на емпіричному аналізі результатів пілотного впровадження інституту ветеранського менторства на регіональному рівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Блінов О. А. Психологія бойової психічної травми : монографія. Київ : Талком, 2016. 246 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi71/0051503.pdf>
2. Blodgett J. C., Avoundjian T., Finlay A. K., Rosenthal J., Asch S. M., Maisel N. C., Midboe A. M. Prevalence of mental health disorders among justice-involved veterans. *Epidemiologic Reviews*. 2015. Vol. 37, № 1. P. 163–176. URL: <https://doi.org/10.1093/epirev/mxu003>
3. Slatery M., Dugger M. T., Lamb T. A., Williams L. Catch, treat, and release: Veteran treatment courts address the challenges of returning home. *Substance Use & Misuse*. 2013. Vol. 48, № 10. P. 922–932. URL: <https://doi.org/10.3109/10826084.2013.797468>
4. Baldwin J., Hartley R. Executive summary: National institute of justice's multisite evaluation of veterans' treatment courts. Washington, DC: National Criminal Justice Reference Service, 2022. URL: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/305014.pdf>
5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>
6. Wexler D. B., Winick B. J. *Essays in Therapeutic Jurisprudence*. Durham : Carolina Academic Press, 1991. 322 p.
7. Russell R. T. Veterans treatment court: A proactive approach. *New England Journal on Criminal and Civil Confinement*. 2009. Vol. 35, № 2. P. 357–372. URL: <https://ncsacw.acf.gov/research/bibliography/veterans-treatment-court-a-proactive-approach/>
8. Гранкіна В. І. Наглядова пробація при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Кропивницький : Донецький державний університет внутрішніх справ, 2023. 276 с. URL: <https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/02/dysertaciya-grankina.pdf>
9. Захист прав ветеранів у кримінальному провадженні : аналітичний звіт / ГО «Юридична сотня». Київ, 2023. URL: <https://legal100.org.ua/>
10. Шинкаренко В. Для чого Україні потрібні суди у справах ветеранів. Українська правда. 23 січня 2024. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/01/23/7438521/>
11. Holbrook J. I., Anderson S. K. Veterans penalized for their service: The need for veterans treatment courts. *Valparaiso University Law Review*. 2011. Vol. 46, № 1. P. 53–90. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Veterans-Courts%3A-Early-Outcomes-and-Key-Indicators-Holbrook-Anderson/fae8dbd851527c6ddc36dded4f7f46c885fa81de>
12. Byrne J. M., Kras K. R., Rapisarda S. S., Socia K. M. New research on veterans treatment courts: An overview of the community participatory research on veterans in specialized programming project. *Victims & Offenders*. 2024. Vol. 19, № 1. P. 5–31. URL: <https://doi.org/10.1080/15564886.2023.2295882>
13. Klymenko I., Haladza M., Bondarchuk A., Pysarenko T., Shlyonska O. Body-oriented psychotherapy in working with dissociative disorders in military personnel. *Psychiatry, Neurology and Medical Psychology*. 2024. Vol. 11, № 4 (26). P. 399–410. URL: <https://doi.org/10.26565/2312-5675-2024-26-05>
14. Kozachenko O. I., Zarosylo V., Gelemei M. O., Stankovych M. I., Yatsun M. M. International cooperation in EU pre-trial investigations and its future role in Ukraine's legal reform. *Journal of Law and Legal Reform*. 2024. Vol. 5, № 3. P. 1405–1428. URL: <https://doi.org/10.15294/jllr.v5i3.3595>

15. Amelin O. Y., Kyslyi A. M., Viacheslav P., Rovnyi V., Surzhyk Y. Independence of prosecutors and judges in criminal proceedings in Ukraine and foreign countries in the context of international practices. *Pakistan Journal of Criminology*. 2024. Vol. 16, № 3. URL: <https://doi.org/10.62271/pjc.16.3.59.74>

REFERENCES:

1. Blinov, O. A. (2016). *Psykhohohiia boiovoi psykhichnoi travmy* [Psychology of combat mental trauma] (in Ukrainian). Kyiv: Talkom. <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi71/0051503.pdf>
2. Blodgett, J. C., Avoundjian, T., Finlay, A. K., Rosenthal, J., Asch, S. M., Maisel, N. C., & Midboe, A. M. (2015). Prevalence of mental health disorders among justice-involved veterans. *Epidemiologic Reviews*, 37(1), 163–176. <https://doi.org/10.1093/epirev/mxu003>
3. Slattery, M., Dugger, M. T., Lamb, T. A., & Williams, L. (2013). Catch, treat, and release: Veteran treatment courts address the challenges of returning home. *Substance Use & Misuse*, 48(10), 922–932. <https://doi.org/10.3109/10826084.2013.797468>
4. Baldwin, J., & Hartley, R. (2022). Executive summary: National institute of justice's multisite evaluation of veterans' treatment courts. Washington, DC: National Criminal Justice Reference Service. <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/305014.pdf>
5. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku № 254k/96-VR (zi zminamy) [Constitution of Ukraine] (in Ukrainian). (1996). <https://zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр>
6. Wexler, D. B., & Winick, B. J. (1991). *Essays in therapeutic jurisprudence*. Durham, NC: Carolina Academic Press.
7. Russell, R. T. (2009). Veterans treatment court: A proactive approach. *New England Journal on Criminal and Civil Confinement*, 35(2), 357–372.
8. Hrankina, V. I. (2023). *Nahliadova probatsiia pry vykonanni pokaran, alternatyvnykh pozbavlenniu voli* [Supervisory probation in the execution of punishments alternative to imprisonment] (Doctoral dissertation, Donetsk State University of Internal Affairs) (in Ukrainian). Kropyvnytskyi. <https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/02/dysertacziya-grankina.pdf>
9. Hromadska orhanizatsiia "Iurydychna sotnia". (2023). *Zakhyst prav veteraniv u kryminalnomu provadzheni: Analitychnyi zvit* [Protection of veterans' rights in criminal proceedings: Analytical report] (in Ukrainian). Kyiv. <https://legal100.org.ua/>
10. Shynkarenko, V. (2024, January 23). *Dlia choho Ukraini potribni sudy u spravakh veteraniv* [Why Ukraine needs veterans' courts] (in Ukrainian). *Ukrainska Pravda*. <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/01/23/7438521/>
11. Holbrook, J. I., & Anderson, S. K. (2011). Veterans penalized for their service: The need for veterans treatment courts. *Valparaiso University Law Review*, 46(1), 53–90.
12. Byrne, J. M., Kras, K. R., Rapisarda, S. S., & Socia, K. M. (2024). New research on veterans treatment courts: An overview of the community participatory research on veterans in specialized programming project. *Victims & Offenders*, 19(1), 5–31. <https://doi.org/10.1080/15564886.2023.2295882>
13. Klymenko, I., Haladza, M., Bondarchuk, A., Pysarenko, T., & Shlyonska, O. (2024). Body-oriented psychotherapy in working with dissociative disorders in military personnel. *Psychiatry, Neurology and Medical Psychology*, 11(4), 399–410. <https://doi.org/10.26565/2312-5675-2024-26-05>
14. Kozachenko, O. I., Zarosylo, V., Gelemei, M. O., Stankovych, M. I., & Yatsun, M. M. (2024). International cooperation in EU pre-trial investigations and its future role in Ukraine's legal reform. *Journal of Law and Legal Reform*, 5(3), 1405–1428. <https://doi.org/10.15294/jllr.v5i3.3595>
15. Amelin, O. Y., Kyslyi, A. M., Viacheslav, P., Rovnyi, V., & Surzhyk, Y. (2024). Independence of prosecutors and judges in criminal proceedings in Ukraine and foreign countries in the context of international practices. *Pakistan Journal of Criminology*, 16(3). <https://doi.org/10.62271/pjc.16.3.59.74>

Дата надходження статті: 27.03.2025

Дата прийняття статті: 25.04.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.06.2025